

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
“МІНСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЛІНГВІСТЫЧНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ”

УДК (811.11+811.163.3):44(043.3)

ГАПЕЕВА
Вольга Міхайлаўна

**СЕМАНТЫЧНАЯ КАТЭГОРЫЯ АПТАТЫЎНАСЦІ:
ЛЕКСІЧНЫЯ І ГРАМАТЫЧНЫЯ СРОДКІ ЯЕ ВЫРАЖЭННЯ
Ў БЕЛАРУСКАЙ І АНГЛІЙСКАЙ МОВАХ**

Аўтарэферат
дысертацыі на атрыманне вучонай ступені
кандыдата філалагічных навук

па спецыяльнасці 10.02.20 – параўнальна-гістарычнае,
тыпалагічнае і супастаўляльнае мовазнаўства

Мінск, 2012

Работа выканана ва ўстанове адукацыі “Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт”

Навуковы кіраўнік:

Паўлоўская Наталля Юр’еўна,
доктар філалагічных навук, прафесар,
прафесар кафедры, УА “Мінскі дзяржаўны
лінгвістычны ўніверсітэт”, кафедра
беларускай мовы і літаратуры

Афіцыйныя апаненты:

Яновіч Алена Іванаўна,
доктар філалагічных навук, прафесар,
прафесар кафедры, Беларускі дзяржаўны
ўніверсітэт, кафедра рускай мовы

Бятэня Алена Пятроўна,
кандыдат філалагічных навук,
намеснік дэкана, дацэнт кафедры, УА “Мінскі
дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт”,
факультэт англійскай мовы,
кафедра лексікалогіі англійскай мовы

Апаніруючая арганізацыя:

УА “Беларускі дзяржаўны педагогічны
ўніверсітэт імя М. Танка”

Абарона адбудзецца 5 красавіка 2012 г. у 13.00 на пасяджэнні сіната па абароне дысертацый Д 02.22.01 пры ўстанове адукацыі “Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт” (220034, г. Мінск, вул. Захарава, 21; e-mail: info@mslu.by; тэл. 284-47-48).

З дысертацыяй можна азнаёміцца ў бібліятэцы ўстановы адукацыі “Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт”.

Аўтарэферат разасланы “ 2 ” сакавіка 2012 г.

Вучоны сакратар
савета па абароне дысертацый

Т.В. Бабко

Пранікненне ў сутнасць моўных з’яў і працэсаў канцэптуалізацыі чалавечага досведу праз раскрыццё прыроды семантычных катэгорый у тыпалагічным аспекце стала важнай задачай сучаснага лінгвістычнага пошуку. Дысертация прысвечана супастаўленню сродкаў эксплікацыі семантычнай катэгорыі аптатыўнасці, сэнсавым ядром якой з’яўляецца жаданне, у беларускай і англійскай мовах з мэтай устанавлення характэрных рыс гэтай катэгорыі.

Жаданне – адзін з галоўных элементаў псіхічнага стану і ментальнай карціны свету індывіда – ляжыць у аснове дзеянняў і паводзінаў людзей, вызначае іерархію іх патрэбаў і каштоўнасцей, адыгрывае значную ролю ў жыцці чалавека і соцыуму. Моўная рэпрэзентацыя жадання прадстаўляе багаты семантычны пласт, і пры антрапалагічнай скіраванасці сучасных семантычных даследаванняў вывучэнне структурна-зместавых характарыстык і асаблівасцей функцыянавання адзінак катэгорыі аптатыўнасці вядзе да пазнання заканамернасцей ўзаемасувязі мовы і кагніцыі, што вызначае актуальнасць даследавання. У гэтым кантэксце асаблівае значэнне набывае выяўленне сістэмнай арганізацыі катэгорыі аптатыўнасці, устанавленне ў беларускай і англійскай мовах яе ўніверсальных і нацыянальна-спецыфічных рыс, неабходных да разумення механізмаў катэгарызацыі і структуравання ведаў.

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА ПРАЦЫ

Сувязь працы з буйнымі навуковымі праграмамі і тэмамі.

Дысертациянае даследаванне праводзілася на кафедры беларускай мовы і літаратуры Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта ў межах навукова-даследчай тэмы “Праблема навуковага і вучэбна-метадычнага забеспячэння выкладання беларускай мовы як замежнай у сістэме філалагічных дысцыплін”, нумар дзяржаўнай рэгістрацыі – 20090531 ад 20.04.2009.

Мэта і задачы даследавання. Мэта даследавання заключаецца ва ўстанавленні семантычнай структуры катэгорыі аптатыўнасці ў беларускай і англійскай мовах на базе лексічных і граматычных сродкаў, у выяўленні ўніверсальных і нацыянальна-спецыфічных характарыстык гэтай катэгорыі ў дзвюх мовах.

У адпаведнасці з пастаўленай мэтай вырашаліся наступныя задачы:

- 1) устанавіць сродкі рэалізацыі аптатыўнасці ў беларускай і англійскай мовах, іх месца ў сістэме адпаведных функцыянальна-семантычных палёў;
- 2) вылучыць семную структуру, семантычную спалучальнасць лексем аптатыўнасці і сінтаксічныя мадэлі аптатыўных канструкцый у беларускай і англійскай мовах;

- 3) вызначыць міжмоўныя падабенствы і адрозненні моўных рэпрэзэнтантаў катэгорыі аптатыўнасці беларускай і англійскай моў;
- 4) выявіць заканамернасці перакладу адзінак з аптатыўнай семантыкай з англійскай мовы на беларускую і з беларускай на англійскую.

Метадалагічную базу даследавання склалі працы Ю.Д. Абрэсяна, Дж.Л. Байбі, А.У. Бандаркі, Л.С. Бархударова, А. Вяжбіцкай, У.Р. Гака, В.Н. Камісарова, Дж.К. Катфарда, А.Я. Кібрыка, Дж. Лаянза, Ю. Найды, Ф.Р. Палмера, Н.Ю. Паўлоўскай, І.А. Сцерніна, Т.М. Сушы, Р.В. Якабсона і інш.

Для вырашэння пастаўленых задач выкарыстоўваліся **метады** кампанентнага аналізу, кантэкстуальнага аналізу, параўнальна-супастаўляльны метады, трансфармацыйны метады, прыёмы колькасных падлікаў моўнага матэрыялу.

Аб'ектам даследавання з'явіліся лексічныя і граматычныя сродкі выражэння аптатыўнасці ў беларускай і англійскай мовах.

Прадметам выступілі семантычныя і функцыянальныя характарыстыкі беларускіх і англійскіх лексічных і граматычных сродкаў рэалізацыі катэгорыі аптатыўнасці. **Матэрыялам** даследавання паслужылі: 1) творы мастацкай літаратуры XX стагоддзя на беларускай і англійскай мовах і іх пераклады, агульным аб'ёмам 13 158 старонак, з якіх метадам суцэльнай выбаркі было вылучана 1546 кантэкстаў з аптатыўнымі адзінкамі; 2) лексікаграфічныя крыніцы, якія склалі 27 слоўнікаў беларускай і англійскай моў (сінанімічныя, тлумачальныя, перакладныя, камбінаторныя, частотныя).

Палажэнні дысертацыі, якія выносяцца на абарону:

1. Вылучаныя групы з'яў і аб'ектаў, што выступаюць прадметам жадання для носьбітаў беларускай і англійскай моў, сведчаць пра тэматычнае адзінства моўнай канцэптуалізацыі сферы жадання і ахопліваюць розныя аспекты жыцця чалавека, сярод якіх галоўнымі выступаюць: фізіялагічныя жаданні-патрэбы; экзістэнцыйныя жаданні; жаданні, звязаныя з планами на будучыню; жаданні, звязаныя з паўсядзённым жыццём. Такім чынам, праз аналіз семантычнай спалучальнасці аптатыўных адзінак упершыню вызначана тэматычнае адзінства моўнага прадстаўлення сферы жадання ў беларускай і англійскай мовах.

2. Наяўнасць аднолькавых метафарычных працэсаў персаніфікацыі (здольнасць лексем *жаданне* і *desire* 'жаданне' азначаць дзеянні жывых істот), падобнасць вобразаў пры пераносе значэння аптатыўных перыферычных лексем (*сварбець* – *to itch* 'сварбець'; *цягнуць* – *to long* 'цягнуць') дэманструюць ізаморфнасць спосабаў выражэння аптатыўнага значэння ў беларускай і англійскай мовах. Упершыню на матэрыяле аптатыўных адзінак устаноўлена падабенства спосабаў выражэння аптатыўнага значэння і частковая

сіметрычнасць плана выражэння катэгорыі аптатыўнасці ў беларускай і англійскай мовах.

3. Нацыянальная спецыфіка семантыкі аптатыўных адзінак беларускай і англійскай моў праяўляецца ў колькаснай і якаснай асіметрыі іх семнага складу, што прыводзіць да разыходжання ў аб'ёме значэнняў і няпоўнай эквівалентнасці карэляцыйных адзінак. Тым самым упершыню вызначаны семны набор аптатыўных адзінак, вылучаны агульныя (12 сем: хацenne, імкненне/намер, інтэнсіўнасць, высокая ступень гіпатэтычнасці ажыццяўлення жадання і інш.) і эндэмічныя семы (5 – спецыфічныя для беларускай мовы, 9 – спецыфічныя для англійскай), што сведчыць пра наяўнасць універсальных і нацыянальна-спецыфічных рыс катэгорыі аптатыўнасці.

4. Несупадзенне лексікалізацыі кагнітыўнага досведу жадання дэтэрмінуе колькасныя і якасныя разыходжанні аптатыўных адзінак беларускай і англійскай моў, што праяўляецца ў дыферэнцаванасці лексічнай зоны выказвання пажаданняў для беларускай мовы ў параўнанні з англійскай (*жадаць, зычыць* – *wish* ‘жадаць’), у выкарыстанні ў беларускай мове аналітычнага спосабу перадачы аптатыўнага значэння, якое на англійскай мове выражана сінтэтычна (*yearning* – *моцнае жаданне*; *longing* – *страснае жаданне*), у меншай колькасці сінанімічных адзінак беларускай мовы пры супастаўленні з англійскай (сінанімічны рад з дамінантай *хацець* утрымлівае 9 адзінак, сінанімічны рад з дамінантай *want* ‘хацець’ – 16). Такім чынам, выяўленая ўпершыню колькасная і якасная дыспрапарцыянасць аптатыўных лексем дазволіла ўстанавіць карэляцыю значэнняў адзінак аптатыўнасці беларускай і англійскай моў і іх структурную спецыфіку.

5. Сінтаксічныя разыходжанні праяўляюцца ў пацыентыўнай арыентацыі беларускіх безасабовых канструкцый з удзелам перыферыйных аптатыўных адзінак (*карцець, рупець, свярбець, падмываць*), што нетыпова для англійскай мовы, дзе перавага аддаецца асабовым канструкцыям. Яны дэманструюць рацыянальны характар жадання і яго кантраляванасць суб'ектам. У выніку гэтай сінтаксічнай асіметрыі значэнне пацыентыўнасці пры перакладзе на англійскую мову аказваецца страчаным. У дысертацыі ўпершыню вылучаны і семантычна прайнтэрпрэтаваны сінтаксічныя мадэлі аптатыўных лексем беларускай і англійскай моў у супастаўленні, выяўлена іх аламорфнасць.

Асабісты ўклад саіскальніка. Дысертацыя з'яўляецца самастойным даследаваннем, якое праводзілася ў адпаведнасці з пастаўленымі мэтай і задачамі. Асноўныя палажэнні і вывады працы грунтуюцца на сабраным і прааналізаваным аўтарам фактычным матэрыяле. Змест прыведзенага спісу прац аўтара адлюстроўвае асноўныя тэарэтычныя палажэнні і практычныя вынікі па тэме даследавання. Усе публікацыі былі выкананы без суаўтарства.

Апрабация вынікаў дысертатыі. Вынікі даследавання прайшлі апрабаванню ў выглядзе паведамленняў і дакладаў на наступных канферэнцыях:

– штогадовых канферэнцыях выкладчыкаў і асіпірантаў МДЛІУ (Мінск, 24–25 красавіка 2007 г., 22–23 красавіка 2008 г., 21–22 красавіка 2009 г., 27–28 красавіка, 2010 г.);

– Міжнароднай канферэнцыі “Мова і дыкурс у статыцы і дынаміцы” (Мінск, МДЛУ, 14–15 лістапада 2008 г.);

– Трэціх чытаннях, прысвечаных памяці прафесара У.А. Карпава (Мінск, БДУ, 13–14 сакавіка 2009 г.);

– IV Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Гендар і праблемы камунікатыўных паводзін” (Полацк, ПДУ, 28–29 кастрычніка 2010 г.);

– IV Міжнароднай навуковай канферэнцыі “ARS GRAMMATICA” (Граматычныя даследаванні) (Мінск, МДЛУ, 2–3 лістапада 2010 г.);

– Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Мова-кагніцыя-камунікацыя” (Мінск, МДЛУ, 3–6 лістапада 2010 г.).

Дысертатыя абмяркоўвалася на пасяджэнні навукова-метадычнага аб’яднання вучоных па праблемах агульнага і прыкладнога мовазнаўства УА “Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт” (3 сакавіка 2011 г.).

Апублікаванасць вынікаў дысертатыі. Вынікі даследавання знайшлі адлюстраванне ў 15 публікацыях (агульным аб’ёмам 3,27 аўтарскага аркуша), з іх 4 артыкулы ў рэцэнзаваных перыядычных выданнях (1,53 аўтарскага аркуша), 1 артыкул у зборніку навуковых прац (0,25 аўтарскага аркуша) і 10 публікацый у зборніках матэрыялаў канферэнцый (1,49 аўтарскага аркуша).

Структура і аб’ём дысертатыі. Дысертатыя складаецца з уводзінаў, агульнай характарыстыкі работы, трох глаў, заключэння, бібліяграфічнага спіса, 4 дадаткаў. Табліцы (6) прадстаўлены непасрэдна ў тэксце дысертатыі і займаюць 4,5 старонкі. Бібліяграфічны спіс уключае спіс выкарыстаных крыніц (173 пазіцыі), спіс публікацый саіскальніка (15 пазіцыі), спіс крыніц ілюстрацыйнага матэрыялу (83 пазіцыі). У дадатках А – Г змешчаны дыяграмы (2) і схемы (2).

Агульны аб’ём дысертатыі – 145 старонак, асноўны тэкст займае 120 старонак, бібліяграфія – 21 старонку, дадаткі – 4 старонкі.

СПІС ПУБЛІКАЦЫЙ САІСКАЛЬНІКА

Артыкулы ў рэцэнзаваных перыядычных выданнях

1. Гапеева, О.М. Категория желания в свете теории модальности / О.М. Гапеева // Вісн. нац. техн. ун-ту України. Сер. Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2007. – № 3. – С. 13–17.

2. Гапеева, В.М. Склад ядзерных кампанентаў поля аптатыўнасці (на прыкладзе беларускага дзеяслова *хацець* і англійскага *want*) / В.М. Гапеева // Вестн. Мин. гос. лингв. ун-та. Сер. 1, Филология. – 2008. – №3. – С. 7–12.

3. Гапеева, В.М. Жаданне і намер: да пытання суаднесенасці (на прыкладзе беларускага дзеяслова *хацець*) / В.М. Гапеева // Род. слова. – 2009. – № 5. – С. 32–35.

4. Гапеева, В.М. Параўнальна-супастаўляльны аналіз семантыкі аптатыўных лексем (на матэрыяле беларускай і англійскай моў) / В.М. Гапеева // Вестн. Мин. гос. лингв. ун-та. Сер. 1, Филология. – 2009. – № 4. – С. 7–14.

Артыкулы ў зборніках навуковых прац

5. Гапеева, В.М. Да пытання перакладу з англійскай мовы на беларускую лексічных адзінак з семантыкай жадання / В.М. Гапеева // Трэці чыненне, посвячаныя памяці прафесара В.А. Карпова : сб. науч. ст. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: А.И. Головня [и др.]. – Минск, 2009. – С. 139–142.

Матэрыялы і тэзісы дакладаў навуковых канферэнцый

6. Гапеева, В.М. Філасофска-этычны партрэт жадання / В.М. Гапеева // Матэрыялы ежгоднай навучнай канферэнцыі прафесараў і аспірантаў універсітэта, Мінск, 24–25 красавіка 2007 г. : в 5 ч. / Мин. гос. лингв. ун-т ; редкол.: Н.П. Баранова (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2007. – Ч. 5. – С. 104–107.

7. Гапеева, В.М. Да пытання супастаўлення ядзерных адзінак поля аптатыўнасці (на прыкладзе перакладу на англійскую мову беларускага дзеяслова *хацець*) / В.М. Гапеева // Матэрыялы ежгоднай навучнай канферэнцыі прафесараў і аспірантаў універсітэта, Мінск, 22–23 красавіка 2008 г. : в 5 ч / Мин. гос. лингв. ун-т ; редкол.: Н.П. Баранова (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2008. – Ч. 2. – С. 104–107.

8. Гапеева, В.М. Да пытання міжмоўнай камунікацыі на ўзроўні перакладу цэнтральнай адзінкі катэгорыі жадання (беларускі дзеяслоў *хацець* і яго англійскія адпаведнікі) / В.М. Гапеева // Наука і образование в условиях социально-экономической трансформации общества : материалы XI Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 29 мая 2008 г. / Ин-т современ. знаний ; ред. совет.: В.А. Мищенко [и др.]. – Минск, 2008. – С. 124–126.

9. Гапеева, В.М. Узаемадзеянне ФСП аптатыўнасці і неабходнасці на прыкладзе перакладу англійскага дзеяслова *want* на беларускую мову / В.М. Гапеева // Взаимодействие языков в статике и динамике : тез. докл. Междунар. науч. конф. “Язык и дискурс в статике и динамике”, Минск, 14–15 нояб. 2008 г. / Мин. гос. лингв. ун-т ; редкол.: З.А. Харитончик (отв.ред.) [и др.]. – Минск, 2008. – С. 8–9.

10. Гапеева, В.М. Эквівалентнасць лексічных адзінак ФСП аптатыўнасці англійскай і беларускай моваў (на прыкладзе аналізу *to wish (a wish) жадаць (жаданне)* / В.М. Гапеева // III Машеровские чтения : материалы респ. науч.-практ. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых, Витебск, 24–25 марта, 2009 г. / Витеб. гос. ун-т ; редкол.: А.Л. Гладков (отв. ред.) [и др.]. – С. 7–8.

11. Гапеева, В.М. Асаблівасці перакладу на беларускую мову граматычных канструкцый пасля англійскіх дзеясловаў жадання *want* і *wish* / В.М. Гапеева // Материалы ежегодной научной конференции преподавателей и аспирантов университета, Минск, 21–22 апреля 2009 г. : в 5 ч. / Мин. гос. лингв. ун-т; редкол.: Н.П. Баранова (отв.ред.) [и др.]. – Минск, 2010. – Ч. 5 – С. 70–72.

12. Гапеева, В.М. Да пытання стылістычных асаблівасцей пры перакладзе адзінак з семантыкай жадання / В.М. Гапеева // Материалы ежегодной научной конференции преподавателей и аспирантов университета, Минск, 27–28 апреля, 2010 г. : в 5 ч. / Мин. гос. лингв. ун-т; редкол.: Н.П. Баранова (отв.ред.) [и др.]. – Минск, 2010. – Ч. 2. – С. 22–25.

13. Гапеева, В.М. Аптатыўная лексіка ў тэкстах аўтараў мужчын і жанчын (на матэрыяле беларускай мовы) / В.М. Гапеева // Сборник материалов четвертой Междунар. науч. конф. “Гендер и проблемы коммуникативного поведения”, Полоцк, 28–29 октября 2010 г. / Полоцкий гос. ун-т; редкол.: М.Д. Путрова (отв.ред.) [и др.]. – Новополоцк, 2010. – С. 171–174.

14. Гапеева, В.М. Да пытання ўзаемадзеяння семнага склада і актантна-сірканстантнай структуры дзеяслова (на прыкладзе прэдыкатаў жадання беларускай і англійскай моў) / В.М. Гапеева // ARS GRAMMATICA. Грамматические исследования : тез. докл. 4-й Междунар. науч. конф., Минск, 2–3 нояб. 2010 г. / Мин. гос. лингв. ун-т; редкол.: Д.Г. Богушевич (отв.ред.) [и др.]. – Минск, 2010. – С. 54–56.

15. Гапеева, В.М. Пацыентыўная арыентацыя канструкцый з прэдыкатам жадання ў беларускай мове і іх перадача на англійскую мову / В.М. Гапеева // Язык – когніцыя – камунікацыя : тез. докл. Междунар. науч. конф., Минск, 3–6 нояб. 2010 г. / Мин. гос. лингв. ун-т; редкол.: З.А. Харитончик (отв.ред.) [и др.]. – Минск, 2010. – С. 185–187.

Гапеева Вольга Міхайлаўна

СЕМАНТЫЧНАЯ КАТЭГОРЫЯ АПТАТЫЎНАСЦІ: ЛЕКСІЧНЫЯ І ГРАМАТЫЧНЫЯ СРОДКІ ЯЕ ВЫРАЖЭННЯ ў БЕЛАРУСКАЙ І АНГЛІЙСКАЙ МОВАХ

Ключавыя словы: аптатыўнасць, жаданне, інтэгральная сема, дыферэнцыяльная сема, спалучальнасць, функцыянальна-семантычнае поле, ядзерныя сродкі, перыферычныя сродкі, ізамарфізм, аламарфізм, міжмоўны адпаведнік, перакладчыцкія трансфармацыі.

Мэта даследавання: устанаўленне семантычнай структуры катэгорыі аптатыўнасці ў беларускай і англійскай мовах на базе лексічных і граматычных сродкаў, выяўленне ўніверсальных і нацыянальна-спецыфічных характарыстык гэтай катэгорыі.

Метады даследавання: кампанентны аналіз, кантэкстуальны аналіз, параўнальна-супастаўляльны метады, трансфармацыйны метады, прыёмы колькасных падлікаў моўнага матэрыялу.

Атрыманыя вынікі і іх навізна. Вызначаны семантыка, структура і спецыфіка функцыянавання лексічных і граматычных адзінак аптатыўнасці беларускай і англійскай моў у супастаўленні. Устаноўлены семны склад і семантычная спалучальнасць беларускіх і англійскіх аптатыўных адзінак, вылучаны сінтаксічныя мадэлі аптатыўных канструкцый, выяўлены несупадзенні ў аб'ёме значэнняў міжмоўных адпаведнікаў, раскрыты заканамернасці функцыянавання катэгорыі аптатыўнасці ва ўмовах неблізкароднасных моў (беларускай і англійскай), а таксама ізамарфізм і аламарфізм на семантычным, фармальным і функцыянальным узроўнях.

Практычная значнасць даследавання і галіна выкарыстання. Асноўныя навуковыя палажэнні і вынікі праведзенага даследавання могуць быць выкарыстаны ў тыпалагічных даследаваннях па аптатыўнай семантыцы, пры супастаўленні іншых семантычных катэгорый розных моў, у лексікаграфічнай практыцы пры складанні двухмоўных перакладных слоўнікаў, пры напісанні дапаможнікаў і падручнікаў па кампаратыўнай лінгвістыцы, тэорыі і практыцы перакладу, стылістыцы англійскай і беларускай моў, а таксама пры распрацоўцы спекурсаў па супастаўляльным мовазнаўстве, лексікалогіі англійскай і беларускай моў, беларускай мове як замежнай.

**СЕМАНТИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ ОПТАТИВНОСТИ:
ЛЕКСИЧЕСКИЕ И ГРАММАТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ЕЕ ВЫРАЖЕНИЯ
В БЕЛОРУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ**

Ключевые слова: оптативность, желание, интегральная сема, дифференциальная сема, сочетаемость, функционально-семантическое поле, ядерные средства, периферийные средства, изоморфизм, алломорфизм, межъязыковое соответствие, переводческие трансформации.

Цель исследования: установление семантической структуры категории оптативности в белорусском и английском языках на базе лексических и грамматических средств, определение универсальных и национально-специфических характеристик данной категории.

Методы исследования: компонентный анализ, контекстуальный анализ, сравнительно-сопоставительный метод, трансформационный метод, приемы количественных подсчетов языкового материала.

Полученные результаты и их новизна. Выявлена семантика, структура и специфика функционирования лексико-грамматических единиц оптативности белорусского и английского языков в сопоставлении. Установлен семный состав и семантическая сочетаемость белорусских и английских оптативных единиц, выделены синтаксические модели оптативных конструкций, определены несовпадения в объеме значений межъязыковых соответствий, раскрыты закономерности функционирования категории оптативности в условиях неблизкородственных языков (белорусском и английском), а также изоморфизм и алломорфизм на семантическом, формальном и функциональном уровнях.

Практическая значимость исследования и область применения. Научные положения диссертации и результаты проведенного исследования могут быть использованы в типологических исследованиях по оптативной семантике, при сопоставлении других семантических категорий различных языков, в лексикографической практике при составлении двуязычных переводных словарей, при написании учебных пособий по компаративной лингвистике, теории и практике перевода, стилистике английского и белорусского языков, а также при разработке спецкурсов по сопоставительному языкознанию, лексикологии английского и белорусского языков, белорусскому языку как иностранному.

SUMMARY

Volha M. Hapeyeva

THE SEMANTIC CATEGORY OF OPTATIVITY: LEXICAL AND GRAMMATICAL MEANS OF ITS EXPRESSION IN THE BELARUSIAN AND THE ENGLISH LANGUAGES

Key words: optativity, desire, integral seme, differential seme, compatibility, functional-semantic field, nucleus, periphery, isomorphism, allomorphy, interlingual correspondents, translational transformations.

The aim of the research is to reveal the semantic structure of the category of optativity on the basis of lexical and grammatical means in the Belarusian and the English languages, to define the universal and the national-specific characteristics of this category.

The methods used in the research: componential analysis, contextual analysis, comparative-contrastive method, transformational method, quantitative methods.

The results obtained and their novelty. The semantics, structure and specificity of the functioning of the lexical and grammatical units of optativity have been identified in Belarusian and English in comparison. The seme structure, the semantic compatibility and syntactic models of the Belarusian and English optative units have been revealed as well as the divergence of the content of the interlingual correspondents. The principles of functioning of the category of optativity in distantly related languages (Belarusian and English) have been defined, allomorphic and isomorphic features have been tracked at the semantic, formal and functional levels.

The practical value of the research and spheres of application. The results obtained can be applied in typological researches of optative semantics and comparative studies of other semantic categories in different languages. The research data can be used to compile bilingual dictionaries in lexicographic practice, to work out special courses of lectures and seminars in comparative linguistics, lexicology of English and Belarusian, Belarusian as a foreign language. The results of the thesis can also be included into manuals and text-books on contrastive linguistics, theory and practice of translation, English and Belarusian stylistics.

Гансеева Вольга Міхайлаўна

**СЕМАНТЫЧНАЯ КАТЭГОРЫЯ АПТАТЫЎНАСЦІ:
ЛЕКСІЧНЫЯ І ГРАМАТЫЧНЫЯ СРОДКІ ЯЕ ВЫРАЖЭННЯ
Ў БЕЛАРУСКАЙ І АНГЛІЙСКАЙ МОВАХ**

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

АЎТАРЭФЕРАТ

дысертацыі на атрыманне вучонай ступені
кандыдата філалагічных навук

па спецыяльнасці 10.02.20 – параўнальна-гістарычнае,
тыпалагічнае і супастаўляльнае мовазнаўства

Адказны за выпуск В.М. Гансеева

Падпісана да друку 29.02.2012 г. Фармат 60х84 1/16. Папера афсетная.
Рызграфія. Гарнітура Таймс. Ум. арк. 1,12. Ул.-выд. арк. 1,28. Наклад 100 ас.
Зам. 10.

Выдавец і паліграфічнае выкананне: установа адукацыі “Мінскі дзяржаўны
лінгвістычны ўніверсітэт”. ЛІ № 02330 / 0548503 ад 16.06.2009 г.

Адрас: вул. Захарава, 21, 220034, г. Мінск